

РЕФОРМА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.4.378.096(477.54):378:34

РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПРАВознавців ДО КОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З КЛІЄНТАМИ (на прикладі юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна)

Смульська А. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
заступник декана юридичного факультету
з організаційно-методичної роботи
та дистанційного навчання

Анотація: У статті наголошено на проблемі практичної фахової підготовки юристів; зазначено, що в юридичній професії окрім фахових знань є надзвичайно важливим мовлення і комунікативна поведінка фахівця-юриста; доведено, що важливим напрямом розвитку юридичної освіти у аспекті практичної підготовки майбутніх юристів є діяльність юридичної клініки.

Ключові слова: юридична освіта, юридична клініка, майбутні правознавці, консультаційна робота.

Аннотация: В статье отмечена проблема практической профессиональной подготовки юристов; указано, что в юридической профессии кроме профессиональных знаний является чрезвычайно важной речь и коммуникативное поведение специалиста-юриста; доказано, что важным направлением развития юридического образования в аспекте практической подготовки будущих юристов является деятельность юридической клиники.

Ключевые слова: юридическое образование, юридическая клиника, будущие правоведа, консультационная работа.

Annotation: The article also highlighted the problem of practical training of lawyers; pointed out that the legal profession besides professional knowledge is an extremely important question and communicative behavior specialist lawyer; proved that an important area of legal education in the aspect of training future lawyers is a legal clinic activities.

Key words: legal education, legal clinic, future lawyers, consulting work.

Розвиток вищої юридичної освіти в Україні свідчить про те, що здобуття студентами-правниками фахової підготовки високого рівня не можливе без застосування у навчальному процесі інноваційних форм і методів навчання: від розроблення і введення в навчальні плани нових перспективних дисциплін до запровадження інноваційних методик викладання правових наук.

Однією з найважливіших проблем у сфері правничої освіти є проблема практичної фахової підготовки юристів. Навчання майбутніх правознавців у світлі нових суспільних потреб уже не може носити суто теоретичний характер. Необхідність кардинального оновлення законодавства, підвищення якості нормотворчої, правоохоронної та правозастосовної діяльності вимагає змін у традиційній системі навчання, спрямованих на здобуття професійних навичок застосування норм права не абстрактно або відірвано від повсякденних життєвих ситуацій, а сфокусовано на здатності застосовувати їх на практиці, в реальній справі.

Юридична професія належить до професій підвищеної мовленнєвої відповідальності, індивідуального підходу до клієнта в процесі спілкування. Спілкування з особами, які вважають, що порушено їх права, частіше всього відбувається

під час консультаційної роботи. Проведення консультацій з потерпілими вимагає відповідної правової й моральної відповідальності за прийняті рішення. І тому майбутніх правознавців необхідно готувати до консультаційної роботи з клієнтами, формуючи у них важливі практичні навички такого змісту: словесність в юриспруденції (поняття про функціональні стилі сучасної літературної мови, структура тексту, аргументування); навички усної мови (мистецтво публічного виступу, постановка питань); інформаційні технології (робота з оргтехнікою, ПК, Internet); наукові дослідження (робота з джерелами); комунікативні навички (психологія спілкування); мистецтво ведення перемовин (загальні правила, підготовка, прийоми і стадії, типи перемовин); інтерв'ювання; аналіз матеріалів справи; вироблення власної позиції; навички консультування; складання документів, аналіз документів; складання запитів до органів державної влади; формування професійної етики юриста; організація роботи (планування, пошук клієнтів, робота установи, справочинство; відносини між партнерами; менеджмент, контроль і відповідальність).

У підготовці майбутніх правознавців до консультаційної роботи з клієнтами важливу роль посідає мовлення і комунікативна поведінка фахівця-юриста. Професійна мова юриста повинна відповідати вимогам культури мови. Це важливий

показник його інтелігентності, ерудованості, правової освіченості, загальної культури. Майбутній юрист повинен оволодівати знаннями мови, а мова як сутність, специфічна знакова система виявляється в мовленні. Грамотність і правильність мови, ефективність мовленнєвої діяльності правознавця залежить передусім від того, наскільки його мова відповідає акцентологічним, орфоепічним, граматичним, синтаксичним нормам сучасної мови. Показниками культури мови є точність, логічність, чистота, виразність, багатство, доцільність.

У юридичній справі переконання відіграють важливу роль. Їх сутність полягає у словесній дії, тобто здійсненні інтелектуального, емоційно-вольового, морального впливу на тих людей, що звертаються за допомогою, і на тих, про кого йдеться у судовому позові. Залежно від ситуації, обставин мовлення має бути як засобом активізації активності клієнтів, так і засобом гальмування психічних реакцій потерпілих. Під час проведення консультації з клієнтами необхідно орієнтуватися на цілеспрямований добір мовних і мовленнєвих засобів, на чітке визначення завдань і засобів їх досягнення.

Важливою функцією професійного мовлення юриста є спрямованість, зверненість до людини, яка стурбована, схвилювана обставинами, що склалися не на її користь. Головна мета спрямованості мовлення – викликати в клієнтів діалогічне спілкування, бажання співпрацювати, створити атмосферу довіри й надії у справедливому вирішенні конфліктних ситуацій. Юрист повинен навчитися передбачати можливу реакцію клієнтів на його слова переконання, тон розмови, голос, яким вони будуть сказані. Таке передбачення допомагає правознавцеві раціональніше організувати своє мовлення, скоригувати його під час спілкування. Правильно побудоване мовлення є основою співпраці юриста з потерпілими, а також знаходження компромісних зв'язків з відповідачами.

Ефективність мовлення та загалом проведення консультаційної роботи з клієнтами залежить від володіння юристом технікою. У сучасній соціальній психології компоненти техніки мовлення – голос, дикція, темп, інтонація – визначаються як акустична система відтворення людини людиною [1]. Ці компоненти допомагають створити імідж юриста, який закріплюється в колективі та серед позивачів, виявити психічну індивідуальність людини, визначити її емоційний стан.

Майбутні правознавці оволодівають знанням етичних правил консультування, спілкування з клієнтом, а саме такими: доброзичливе, толерантне ставлення до клієнта; повага особистості клієнта і самоцінності кожної людини; впевненість у здібностях людини до самозмін, самопереконання; виявлення емпатії, індивідуального підходу до кожного клієнта; повага прав клієнта, його прагнення до соціальної справедливості; анонімність консультування, дотримання конфіденційності у справах потерпілої людини.

Важливим напрямом розвитку юридичної освіти у аспекті практичної підготовки майбутніх юристів є діяльність юридичної клініки «Практико-освітній центр «Юридична допомога» юридичного факультету Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна (далі – Юридична клініка), яку було створено у вересні 2006 року з ініціативи викладачів і студентів юридичного факультету, де студенти мають можливість отримувати необхідні знання й уміння вести себе з клієнтами, надавати їм допомогу, вибудовувати стратегію професіонала юридичної справи.

Юридична клініка є структурним підрозділом юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна і була створена як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів. Діяльність Юридичної клініки спрямовано на вирішення загальносоціальної проблеми – усунення правового нігілізму серед населення, надання безоплатного правового захисту прав малозабезпеченим верствам населення, підвищення професійного рівня випускників юридичного факультету, сприяння запровадженню сучасних методів освіти з поєднанням теоретичних напрацювань та практичних навичок з конкретних питань, формування нової генерації юристів, орієнтованої на суспільство.

Юридична клініка спрямовує свою діяльність у таких напрямках: консультування малозабезпечених верств населення; проведення правороз'яснювальної роботи на підприємствах, в установах та організаціях області; проведення конференцій, лекцій, круглих столів, семінарів.

У своїй діяльності Юридична клініка керується законодавством України, Статутом вищого навчального закладу, Положенням про неї, затвердженим ректором університету та іншими нормативними документами юридичної клініки.

За період функціонування Юридичної клініки було досягнуто таких результатів:

- створено базу для здобуття студентами юридичного факультету практичних знань та навичок (тут і далі курсив наш – А.С.); сформовано постійний склад студентів-консультантів, які працюють щоденно (окрім вихідних) з 9 до 17 години (наприклад, у 2013/2014 н.р. до роботи у клініці залучено 20 студентів 3–5-х курсів юридичного факультету в якості консультантів та 10 студентів 2-го курсу, які проходять стажування як слухачі). З числа активних студентів обрано координаторів, які відповідають за належну організацію роботи в Юридичній клініці та чергування консультантів. Під час роботи консультантів над справою хід роботи контролюється координатором, а відповіді перевіряються і схвалюються директором юридичної клініки. Також до роботи над справами юридичної клініки залучаються викладачі кафедр юридичного факультету, які надають правові висновки та рекомендації, залежно від фаху та напрямку своєї діяльності.

До приймальні Юридичної клініки зверталися соціально вразливі верстви населення (пенсіонери, інваліди, малозабезпечені і т. д.), що не мають можливості розраховувати на платну правову допомогу. Під час прийому відвідувачі отримували усні і письмові консультації, склали заяви, скарги, позови, клопотання, запити й інші документи.

- забезпечено реальну можливість отримання безоплатної, кваліфікованої правової допомоги

соціально вразливими верствами населення Харківської області (щороку Юридична клініка надає близько 50 консультацій за різними галузями права. Упродовж 2013/2014 н.р. було надано консультації за такими напрямками: цивільне (у тому числі сімейне) право – 47%, соціальне та пенсійне забезпечення – 22%, трудове право – 8%, адміністративне право – 7%, земельне право – 6%, звернення до Європейського суду з прав людини – 1%, звернення до органів державної влади – 7%);

- здійснюється *представництво інтересів громадян у судах та державних установах* здебільшого шляхом надання усних або письмових консультацій, роз'яснень або складання процесуальних документів з цивільних справ у судах загальної юрисдикції, державних і муніципальних органах, установах і організаціях;

- *організовано заходи з правової освіти населення*, зокрема спільно з громадськими організаціями проведено *виїзні лекторії з правової тематики* у загальноосвітніх школах, ліцеях Харківської області, а також у дитячих будинках та школах-інтернатах. Зустрічі з учнями старших класів несли не лише елемент правового просвітництва, а й допомагали останнім, беручи приклад зі студентів-лекторів, бороти невпевненість під час спілкування з аудиторією, покращувати свої ораторські здібності тощо;

- *проведено низку семінарів із залученням провідних спеціалістів у галузі права*, видатних юристів, адвокатів, суддів;

- *участь колективу Юридичної клініки у розробці методичних посібників, брошур, публікацій до ЗМІ, узагальненні юридичної практики тощо.*

Робота молодих правознавців у Юридичній клініці сприяє підвищенню рівня практичних завдань, умінь і навичок студентів, забезпечує підготовку та навчання студентів у дусі дотримання і поваги до принципів верховенства права, справедливості та людської гідності. Навчання в клініці дає змогу студентам-консультантам переносити юридичні знання з абстрактно-теоретичного рівня на рівень конкретних

життєвих ситуацій та проблем конкретних людей, що сприяє вихованню принципу соціальної справедливості у студентів. Юридична клініка є взаємовигідною формою взаємодії як для соціально вразливих верств населення, які до неї звернулися й отримали належної якості правову допомогу, так і для студентів-правознавців, які отримали змогу застосувати свої теоретичні знання на практиці.

Одна з найбільших переваг юридичних клінік полягає в тому, що вони демонструють студентам значення відповідальності за власні слова, тобто за юридично надану пораду. Це переносить юридичні знання з абстрактно-теоретичного рівня на рівень конкретних життєвих ситуацій та проблем конкретних людей, що сприяє вихованню принципу соціальної справедливості у студентів.

Робота в Юридичній клініці дозволяє студентам набути додаткових практичних знань з цивільного, житлового, сімейного, трудового законодавства тощо, а також навички роботи з клієнтом, навчитися аналізувати проблеми і справи клієнтів, надавати консультації, складати юридичні документи – позовні заяви, скарги, претензії тощо.

Діяльність в юридичній клініці на протигагу простим лекційним курсам викликає більшу активність студентів під час вивчення конкретних юридичних питань, а з точки зору пізнавальної мети є максимально наближеною до реальності. Робота в юридичній клініці прищеплює корпоративний дух, почуття відповідальності за загальну справу, впливає на свідомість студентів, що є важливим моментом в їх подальшій професійній практиці, допомагає студенту перебороти невпевненість у спілкуванні з людьми, сприяє закріпленню навичок застосування власних знань та емоційної врівноваженості, утвердженню себе як спеціаліста, чим економить час на старті майбутньої юридичної кар'єри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лабунская В. А. Невербальное поведение: социально-перцептивный подход. – Ростов н/Д, 1986. – С. 16–17.